

gledal, lahko preskočiš v Trento, lahko zasleduješ mejo med obema deželama ali pa po Krnu z divjo kozo vred skakaš od skale do skale. Pa še rajše bodeš šel v dolino k Peričniku in se potem po Podkorenski dolini kraj dolinske Save po železnici peljal proti Bledu in Radovljici. Staj po tej relief-karti ni več; kajti Bleda in tega mesteca nima. Ipak je ta vzvišena karta kaj dragoceno učilo; stane menda zeló veliko blago gospó, ki mu je tudi lepo stajalo s steklenim pokrovom preskrbela, za kar se jej v imenu šole prav toplo zahvaljujem.*)

I. Lapajnc.

Domoznanstvo kranjske vojvodine.

Spisal Iv. Lapajnc.

Predgovor.

Prelepo kranjsko deželo, jedro slovenskih pokrajin, opisovali so do zdaj vrli domoljubi največ le v nemškem jeziku: Valvasor, Linhart in Dimitz, vsi so jo opisovali v jeziku, katerega naš národ ne govori in navadno tudi ne ume. Za kranjske Slovence to gotovo častno ni, da nimajo zgodovine svoje dežele v svojem jeziku. Ali ni mar tudi živa potreba za tako delo, ako bi užé naš ponos nas k temu ne spodbujal? Ali ne potrebuje mar slehern kranjski učitelj takega navoda, da more uspešno to stvarino v ljudski šoli obravnavati? Ali ni mar potrebno, da se dá učiteljskemu pripravniku, ki hoče postati na Kranjskem učitelj, taka knjiga v roko? Tudi dijaki srednjih šol potrebujejo takega berila; vsaj je n. pr. domoznanstvo z ozirom na domačo deželo predpisana tvarina v 4. gimnazijskem razredu. Sicer pa slehern Kranjec rad bere v domačem jeziku zgodovino svoje domače dežele. Zavoljo tega menim, da bode marsikateremu s pričujočem spisom ustrezno. Pri spisovanji bila mi je mala Dimitz-ova zgodovina vodilo. Postopal sem pri izbiranju tvarine po načrtu njegovega dobrega dela; dal sem pač svoji knjigi, ki ima slovensko lice, tudi več slovenskega jedra, nego ga imajo Dimitz-ove knjige; kajti zgodovinsko je gotovo in utrjeno, da je bila Kranjska dežela od nekdanj prava slovenska krajina. Pričujoči spis naj bode v malem okviru to, kar imajo Goričanje v Rutarjevi knjigi „Domoznanstvo poknežene grofije Goriške“ (založila c. kr. šolska založba) ali Štajerci v dr. Hirsch-ovi Haimatskunde ali Korošci v Quantschnigg-ovi knjigi sličnega zadržaja. V naslednjem se bodem potrudil in bodem podajal iz kranjske zgodovine (in naposled tudi iz zemljepisnega dela) toliko, kolikor bi mogli z uspehom prebaviti učiteljski pripravniki v 3. letu, kjer se jim je poleg Avstro-Ogerske še specijelno baviti z domačo deželo, enako kakor dijakom 4. gimnazijalnega razreda. Ljudskim učiteljem v praktični službi bode zgodovinski del tega spisa le bolj berilo v ta namen, da bodo mogli zgodovinske slike, katere v šoli obravnavajo, spraviti v pravilnejšo zvezo; kajti o pravi zgodovini v ljudski šoli ne more biti govora; ondí se podajajo le posamezne slike, katere pa mora učitelj vezati med seboj, da se mladina vsaj nekoliko zaveda, v kakšnem redu in kakšni zvezi so se svetovni dogodki vršili. Naslednje črtice naj bodo učiteljem merilo za stvarino zgodovinsko le v tem obziru, da globokeje naj ne segajo, kakor smo tú obravnavali, ker bi sicer le malo zgodovinskih slik mogli vzeti. Važnost predmeta pa vendar terja, da se iz slehernega veka obravnava vsaj nekaj najvažnejših momentov, zgodovinskih dogodkov in oseb. Ta spis bode obsegal tri dele: a) kratko zgodovino, b) kratek zemljepis kranjske dežele, c) navod za metodiško obravnavanje teh tvarin na raznih stopnjah ljudske šole na Kranjskem.

*) Ta relief je izvorno delo nekega fotografa na Bledu; strokovnjaki so ga zeló pohvalili. Ljubljanski muzej ima kopijo (posnetek) njegovo.

Uvod.

Lepa, čudovita si dežela Kranjska! Mikavna je tudi zgodovina tvoja! Razni národi so bivali po tej zemlji v preteklih vekih. Iliri, Kelti in Rimljani so užé v starem veku tod bivali in gospodovali, in komaj je nastopil srednji vek, naselili so se Slovenci v naši deželi, ako morebiti niso imeli užé prej tã nekaj sedežev. Zasedli so naši predniki poleg ogerske nižine tudi velik del zdanjih avstrijskih planinskih dežel od Donave do Adrije, in naša dežela bila je užé bolj ob kraji — krajina — tega velikega obsega. Živeli so prosto naši predniki kot kmetovalci in polagoma vzprejemali iz Ogleja po krščanskih učeníkih Kristusovo vero in omiko v 7. in 8. stoletji do 9., 10. in 11. stoletja, ko so si prilastili oblast čez slovensko krajino frankovski in nemški vladarji, od katerih so jo dobili v oskrbovanje raznovrstni nemški grofje in knezi posvetnega in dubovskega stanu. Pred naselitvijo Slovencev morala je kranjska dežela prestati splošno preselitev onih národov, ki so se čez naše gore in doline na topli jug pomikali; in ko so se bili Slovenci nove sedeže pri nas izbrali, tlačili so jih Hunci, dokler jih niso Franki prepodili. In komaj so ti svojo gospodstvo utrdili nekoliko, užé so Madžari škodljivo vplivali tudi na Kranjsko. Pod vlado nemških cesarjev pred nastopom Habsburžanov so nemški grofje zidali svoje gradove. Pod vlado Habsburžanov se je pričelo združevanje posameznih delov Kranjske v celoto in v celokupno Avstrijo.

Ali proti koncu srednjega veka in v začetku novega motil je napredovanje naše zemlje divji Turek, ki je v teku treh do štirih stoletij prav pogostoma razbijal po naših pokrajinah. Novi vek se je sicer pričel za Slovence z živahno novostjo, z novo vero, ki se jim je v domačem jeziku še celó s tiskano slovensko besedo priporočevala, ali to veselje jim je bilo le kratek čas. Krivovero so kmalu zatrli, a žal je bilo Slovincem, da so bile pri tem njih prve knjige uničene. Proti koncu osemnajstega stoletja zasvetijo nam vesele zvezde na duševnem obzorji naše materine dežele: rodijo se nam možje, ki se ob izidu tega in v začetku 19. stoletja poprijeli za pero, ki je dve stoletji počivalo. Z Vodnikom in njegovimi sovrstniki započela je v národnem obziru nova dõba Kranjske. Po kratkem prenehljaju zbudilo je leto 1848. Slovence na Kranjskem in v sosednih pokrajinah k tistemu delu, h kateremu jih je bil užé Vodnik napotil. To blago započetje nadaljujejo še zdaj razni domoljubi.

(Dalje prih.)

D o p i s i.

Iz Kranjskega okraja. Okrajna učiteljska konferencija za Kranjski okraj bude dné 7. avgusta v Kranji. Razun običajnih toček je na dnevnem redu: 1. O pisalnej metodi; poroča g. nadzornik A. Žumer. 2. O vpeljavi enotnih pisank v vsem okraji, poroča g. učitelj J. Pezdič. 3. O ženskih ročnih delih, poroča gospodičina K. Golf.

Iz Velike Doline na Dolenjskem. Zahvala. Blag. g. Ignacij Namorš, veleposestnik na Jesenicah ob Savi, poslal je podpisanemu šolskemu voditeljstvu 5 gld. kot dar društva majevega izleta, da se ubogi mladini nakupijo šolske knjige, za kar se mu pristrčno zahvaljuje

Flor. Rozman,
šolski voditelj.

Iz Šent-Jarneja. (Zahvala.) Slavno društvo «Národna Šola» je naši novoustanovljeni četerorazredni ljudski šoli poslala obilo šolskega blaga. Za ta lepi dar se v imenu šolske mladine pristrčno zahvaljujeta

Ignacij Wutscher,
prvonednik krajnega šolskega svéta.

Jan. Sajè,
naučitelj.

Iz Boštanja. (Zahvala.) Dobrodeljno društvo «Národna Šola» poslalo je tukajsnji mladini za malo novcev obilo šolskega blaga, za kar se pristrčno zahvaljuje

učiteljica.